

Matajur

GLASILO BENEŠKIH SLOVENCEV

Lit. 15.—

ČEDAD, 3. OKTOBRA 1950.

Leto I — Štev. 1.

BENEŠKIM SLOVENCEM

Beneškim Slovincem iz Terške, Nadiške, Idrijske doline in Režije.

Z velikim veseljem in zavedajoč se važnosti tega koraka objavljamo danes prvo številko »Matajura«. S tem časopisom hočemo mi, ki smo sinovi ljudstva, pokazati, da nismo pozabili velike bede, ki vlada po naših dolinah, čeprav smo zamenjali koš in kosir (fa'ciola) za pero in knjigo, da nismo pozabili kako težko si moraš služiti svoj vsakdanji kruh.

Pravzaprav ne smemo reči kruh, ampak polento. Tisto polento, ki jo otepavaš zjutraj, opoldne in zvečer z malo mleka ali radiča in včasih s koščkom sira.

Hodeč po drugih deželah nismo nikjer videli, da bi moral ubogi kmet s tolikim trudom tako malo pridelati. Nešteto članov smo čitali po časopisih in revijah, v katerih se opisuje beda ljudstva v Južni Italiji, poslušali smo mnogo govorov o tem problemu, toda nikoli se ni nihče oglasil, da bi govoril o tvoji bedi.

Po strmih in včasih zelo nevarnih pobočjih tvojih gora moraš kositi travo in znositi seno na hrbtu do senika. Često niti ne moreš opravljati poljskih del, katerih breme moraš prepustiti ženi in svojim otrokom, ti pa greš za gozdarja (boscaiolo) v tuje kraje, da bi lahko na zimo prinesel nekaj denarja za plačilo davkov, s katerimi si preobremenjen in za življenje pozimi.

Tvoje njivice so majhne in jih moraš vse prekopati z motiko, ker si ne moreš pomagati z drevesom. Žito, ki ga na ta način prideláš, te stane najmanj trikrat toliko kakor je njegova kupna cena na trgu. Vendar te to ne briga, ker ne meriš svojega truda.

V zadnjem času je vlada sklenila ustanoviti posebno blagajno za Južno Italijo, ki bo potrošila v desetih letih kar 1.000 milijard lir za tisto deželo. Človek bi mislil, da ljudje tam živijo slabše od tebe, beneški Slovinci; vendar pa ni tako. Zakaj torej vlada toliko skrbi zanje in se nič ne pobriga zate?

Pri zadnjih volitvah je opozicija v Južni Italiji pridobila precej glasov (voti) in to je vzrok, da je demokršćanska vlada določila milijarde, ki naj ji vrnejo izgubljeno simpatijo pri tem ljudstvu in pri njegovih poslancih.

Tudi ti si volil 18. aprila 1948. Nekateri ljudje sedijo v parlamentu in v senatu s pomočjo tvojega glasu. Nihče pa se ni najdel, ki bi opozoril vlado na težke pogoje tvojega življenja.

Če čitaš časopise boš našel v njih večkrat obvestilo, da je ta ali oni poslanec dosegel podporo za ta ali oni kraj. Tisti kraj je vedno v Karniji ali v Furlanski nižini, nikoli po ni v Beneški Sloveniji.

Nihče se ne briga zate: zato smo sklenili izdajati ta list. Z njim hočemo pomagati tebi, ho-

čemo opozoriti javno mnenje na tvoje potrebe. Ti, ki ga boš čital in mi, ki ga pišemo smo iste krvi, smo tisti ubogi gorjani, ki ne smemo povedati odkod prihajamo, kadar pridemo v dolino; ker nas sicer Lah v obraz ali za hrbtom zmerja s »s'ciavo«. Zanj namreč smo mi neka nižja bitja.

S tem časopisom hočemo torej zahtevati naše pravice, hočemo da naši življenjski pogoji ne bodo več tako težki, da si tvoja žena in tvoji otroci ne bodo več kvarili zdravja pod težkimi bremenami sena in koši z gnojem. Za dosego tega pa so nam potrebne ceste, očiščenje kamnitih zemljišč, pogozditev golih gorskih pobočij in vodovodi z zdravo pitno vodo, ker tista, ki jo moraš piti sedaj je v največ primerih nezdrava in okužena.

Ni treba misliti, da bomo z lahko dosegli ugoditev našim upravičenim zahtevam. Komur se dobro godi se ne briga za onega, ki mu je slabo. Malo je takih, ki hočejo živeti in pustiti živeti, preveč takih, ki hočejo živeti in izkoriščati šibkejšega.

Ko bomo zahtevali naše pravice nam bodo prav gotovo očitali iredentizem in protidržavno delovanje samo zato, da ne bo treba ugoditi našim upravičenim zahtevam. Ti jim seveda ne smeš verjeti, ker naš namen in cilj je izboljšati tvoje gospodarsko, kulturno in socialno stanje in videl boš, da se pri tem ne bomo mešali niti s strankarstvom.

V nobenem primeru nas stran-

karstvo ne sme razdvajati, ampak se moramo združiti in ostati združeni, ker edino na ta način bomo lahko uspešno branili naše koristi.

Beneški Slovenci!

»Matajur« bo izhajal dvakrat na mesec in ti bo na kratko prinašal vse novice, ki te zanimajo, zlasti pa take, ki zadevajo življenje Beneške Slovenije.

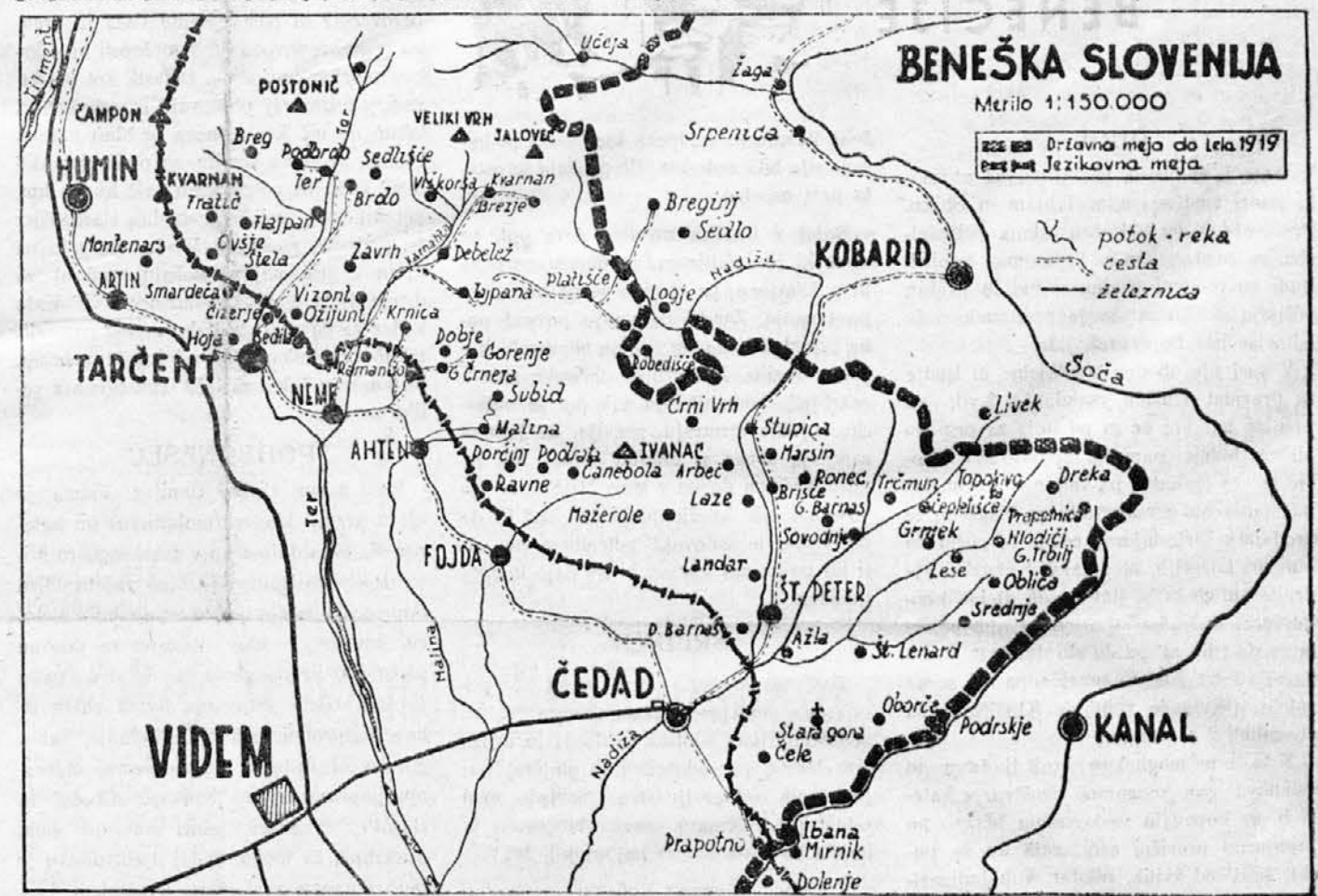
Gotovo te bo zanimalo vedeti, kdaj in od kje so prišli tvoji predstari v kraje kjer sedaj živimo, kaj vse so doživeli potem, ko so se naselili v teh naših dolinah. Zato bomo v listu pisali tudi o zgodovini domačih krajev.

V listu ne bomo nikoli pozabili dati vse tiste nasvete in navodila, ki ti bodo koristili pri tvojem delu in v tvojem vsakdanjem življenju. Pravtako bomo v vsaki številki poročali o življenju posameznih vasi, o njihovih potrebah in o načinu, kako jim pomagati.

Naši dedi so imeli navado, da so

se v dolgih zimskih večerih zbirali pri ognjišču in tedaj je družinski poglavar pripovedoval mlajšim dolge zgodbe, katere je v svojih mladih dneh slišal od svojih prednikov. Mi bomo take zgodbe zapisali zate in jim priložili še nove, da si boš z njimi krajšal večerne ure ob ognju ali pa nedeljski počitek v senci.

Predvsem pa ti bomo skušali stati vedno ob strani kot dobri prijatelji, ki so vedno pripravljene pomagati kadar je mogoče in ti dati dober nasvet ali informacijo vselej, kadar nas boš vprašal zanjo.

NA GORNJEM ZEMLJEVIDU NI ZAZNAMOVANA REŽIJA, KI SPADA TUDI K BENEŠKI SLOVENIJI

Nekaj o De Gasperijevem obisku v Vidmu in Čedadu

On. De Gasperi je obiskal naše kraje. Ali je prišel v Videm in mimogrede se v Čedad, da bi stopil v stiko z beneškimi Slovenci? To je bilo prvič, da je prišel nek ministrijski predsednik v Beneško Slovenijo in zato je še tembolj važno, če kaj več spregovorimo o tem dogodku.

Za nas besede - za druge dejanja

Ko je De Gasperi govoril o naši pokrajini v širokem pomenu in menil pri tem poleg Beneške Slovenije tudi Karnijo in Furlansko nižino, je izrečno poudaril, da je treba to deželo, kakor predele v Južni Italiji, smatrati za najrevnejšo deželo Severne Italije, ki potrebuje takojšnjo in učinkovito pomoč vlade za izboljšanje življenjskih pogojev svojega prebivalstva.

Tečaj sem mislil na obsežna izboljševalna dela, sanjal sem o hišah, šolah, cestah, pokopališčih in vodovodih; o znanskih življenjskih pogojih za vse.

Nek starejši človek mi je pripovedoval, da je že nekdo, ki je bil načelnik vlade in ki so ga ne vem po kakšni pomoči potem obesili, napravil tak govor in obljubljal, da se bo vlada zanimala za gorske predele. Potem pa ni prišlo drugega kot samo povišanje davkov.

Nisem mu verjel, ker sem mislil, da je to njegovo pripovedovanje posledica nezauzanja, ki se polasti revežev, kadar vedo, da se nihče ne zanima zanje.

V resnici je bilo pozneje določenih 197 milijonov lir, kateri so namenjeni za izboljševalna dela na Ledri, Tilmentu, Celinu Meduna, Furlanski nižini, pri kana-

lu Moncina, hudourniku Cormor in pri kanalu »Della Vittoria«. Pozneje je bil določen še nov in večji znesek, pa tudi ta za ravnino. Ali je to obelana prednost za bolj revne?

Ali morda mislijo, da so za nas hrbovce že dovolj same obljube?

Prijateljstvo s sosedi

On. De Gasperi je govoril tudi, da želi italijanska vlada vpustiti prijateljske odnose z bližnjo Jugoslavijo.

Tak sporazum bi bil še posebno važen za ljudstvo v Beneški Sloveniji, ker bi na ta način imeli možnost dela in zasluzka v inozemstvu.

V naših dolinah je izkoriščen vsak košček zemlje, ker so naši predniki z velikim potrpljenjem prekopali vse bregove, da so lahko zasejali koruzo in krompir kjerkoli je bilo mogoče zbrati pest zemlje. Toda število prebivalstva je mnogo večje, kot ga more preživeti ta zemlja in zato se mora mnogo ljudi začasnó ali trajno izseljevati.

Dokler je dežela pripadala bivšemu avstro-ogrskega imperiju, ni predstavljala problem izseljencev posebnih težav. Vzhodne dežele, ki tvorijo sedaj del Jugoslavije, Ogrske, Romunije in Poljske, so obsežne in redko naseljene ter so z lahkoto porabile tisto delovno silo, ki pri nas ne vemo kam z njo. Ko je prišla dežela pod Italijo je postala ta problem takoj težji zaradi stalnih in vedno večjih državnih kontrol preko katerih smo prišli do današnjega nevdružnega stanja.

Kmalu po koncu zadnje vojne so mno-

gi naši ljudje (dobilj delo v Jugoslaviji). Pozneje pa je bilo nemogoče menjati dinarje v lire, ker nista obe vladi sklenili v tej stvari nikakega sporazuma. Tak sporazum bi sedaj pomenil ponovno pozitivno izseljeništa, ki je bilo že prej precej močno in ki lahko postane še močnejše v prihodnosti, ker se Jugoslavija na široko in naglo industrializira in nam je dobro znano, da potrebujejo tam poleg strojev tudi delavce, kot so potrebne delovne roke na polju.

Raznarodovati - »necesse est«

Menda pa si italijanska vlada ne želi, da bi se usmeril izseljeniški tok beneških Slovincov proti FLRJ, ker se boj, da bi se tako zavlekel ali celo popolnoma prenehal raznarodovalni proces tega ljudstva, ki se vrši od 1866. leta do danes in ki je imel nekaj uspeha v predelih, kjer je večji stik s Furlani.

Ta raznarodovalni proces se je sedaj še bolj zaostрил. V Beneški Sloveniji so začeli odpirati otroške vrtee, kjer zbirajo triletne otroke, da bi jim že v tej otroški dobi vcepili italijanski jezik. Tako jih hočejo že v detinstvu odtrgati od njihovega materinskega jezika. Pri tem pa italijanska vlada ni imela za cilj kulturni dvig, ampak je odprla te šole v okviru gonje proti Slovincem.

Te otroške vrtee upravlja ONAIR (Državna podporná ustanova Italia Redenta), ki se je komaj sedaj spomnila na naše kraje, čeprav je minulo 84 let odkar so bili osvobodjeni ali bolje rečeno zasedeni. Pravi namen teh otroških vrteev se vi-

di tudi iz tega, da so naši zanje potrebna sredstva, medtem ko jih ne morejo najti za zgraditev osnovnih šol in morajo marsikje počevati v neprimernih prostorih, ki so često pod isto streho z gostilno.

Tako n. pr. so vaščani v Sedlišču še vedno brez osnovne šole in otroci morajo hoditi v Brdo ter so zlasti v zimskem času izpostavljeni vsem vremenskim neprijetnostim. Pač pa ima ta vas skupaj z Brdom na sredi polje med obema svoj otroški vrtee.

Manjšinsko vprašanje

To vprašanje tvori sestavni del priznanja pravic manjšinam vsake demokratične države, kakor bi bila dolžnost pristojnih oblasti.

Fašizem ni priznal problema slovenske manjšine in je to odkrito pokazal ter bil tudi dosleden v svojem postopanju, medtem ko sedaj njegovi nasledniki ne znajo več biti niti dosledni.

On. De Gasperi je ob svojem obisku v Čedadu priznal, da tukajšnje prebivalstvo tvori slovensko manjšino v okviru italijanske države. Italijanska vlada bi zatorej morala, kakor je to storila za francoske in nemške manjšine, ustanoviti po vsej Beneški Sloveniji državne šole, v katerih bi bil za slovenske otroke uveden slovenski učni jezik.

Napaka, ki jo je treba popraviti

Se eno pripombo moramo napraviti v zvezi z obiskom ministrijskega predsednika v Čedadu. Ob tej priliki se je hotel pogovoriti z župani Beneške Slovenije. Ne vemo če nalašč, ali ker je bil slabo obveščen, pa je govoril samo z nekaterimi župani Beneške Slovenije.

Slovinci namreč prebivajo strnjeno po vseh prednjih obronkih Julijskih Alp, do (Nadaljevanje na 2. strani).

